

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС;
СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.4

ДИБА О.В.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗМЕЖУВАННЯ ПОНЯТЬ «ПІДРЯДНИК», «ПРОЕКТУВАЛЬНИК», «ВИШУКУВАЧ», «ВИКОНАВЕЦЬ», «АРХІТЕКТОР» ЗА ДОГОВОРОМ ПІДРЯДУ НА ПРОВЕДЕННЯ ПРОЕКТНИХ РОБІТ

У статті аналізуються питання, пов'язані з розмежуванням понять «підрядник», «проектувальник», «вишукувач», «виконавець», «архітектор» за договором підляду на проведення проектних робіт. Обґрунтовано можливість залучення в межах відносин замовник – підрядник також і третіх осіб. Підрядник, або замовник вправі для розроблення проекту, подальшого контролю за його дотриманням тощо залучити іншу особу, яка не є стороною договору підляду на проведення проектних робіт (архітектора). Доведено доцільність залучення саморегульвних організацій у межах коштів компенсаційного фонду солідарними відповідачами за зобов'язаннями своїх членів, що виникли внаслідок заподіяння ними шкоди.

Ключові слова: договір підляду на проведення проектних робіт, підрядник, проектувальник, вишукувач, виконавець, архітектор, саморегульвні організації.

В статье анализируются вопросы, связанные с разграничением понятий «подрядчик», «проектировщик», «испытатель», «исполнитель», «архитектор» по договору подряда на проведение проектных работ. Обоснована возможность привлечения в рамках отношений заказчик – подрядчик третьих лиц. Подрядчик или заказчик вправе для разработки проекта, последующего контроля за его соблюдением и т. д. привлечь другое лицо, которое не является стороной договора подряда на проведение проектных работ (архитектора). Доказана целесообразность привлечения саморегулируемых организаций в пределах средств компенсационного фонда солидарными ответчиками по обязательствам своих членов, возникшим вследствие причинения ими вреда.

Ключевые слова: договор подряда на проведение проектных работ, подрядчик, проектировщик, испытатель, исполнитель, архитектор, саморегулируемые организации.

The article deals with issues related to the delimitation of concepts “contractor”, “designer”, “searcher”, “executor”, “architect” according to the contract for conducting design works. The author substantiated the possibility of engagement of third parties in the framework of relations customer – contractor. The contractor or customer has the right to attract another person who is not a party of a contract for conducting design works for the development of the project, further control over its compliance etc. The expediency of attracting self-regulating organizations within the limits of Compensatory Fund funds by solidary defendant on the obligations of its members, arising from the damage they caused has been proved.

Key words: contract for conducting design works, contractor, designer, searcher, executor, architect, self-regulating organization.

Аналізуючи правовий статус підрядника як сторони договору підряду на проведення проектних робіт, насамперед зазначимо, що, виходячи зі змісту ч. 2 ст. 509 Цивільного кодексу (далі – ЦК) України, підрядні договори є однією з підстав виникнення зобов'язальних правовідносин, суб'єктами яких є боржник і кредитор, на стороні кожного з яких може бути одна або одночасно кілька осіб. Через елементи договору законодавець опосередковано регулює правовідносини: встановлює підставу їх виникнення, визначає правове становище сторін і можливість брати в них участь, встановлює правовий режим предмета договору, визначає права й обов'язки, наслідки їх порушення тощо. Цивільні відносини регулюються через правовідношення, яке є матрицею поведінки, через яку забезпечується відповідність належного та сущого [1, с. 50]. Здається, що така матриця поведінки виписана диспозицією норми цивільного законодавства, що передбачає перевірене практикою правило поведінки, яке слугує дотриманню інтересів учасників правовідносин, безпеку цивільного обігу, забезпечує їм упорядкованість тощо [2, с. 122].

Отже, специфіка договору підряду на проведення проектних робіт проявляється в правовому становищі його сторін. За загальним правилом, правове становище сторін договору охоплює загальний правовий статус – можливість набувати від власного імені майнові й особисті немайнові права, вступати в зобов'язання, виступати в судових органах від власного імені тощо [3, с. 49]. Тобто елементом правового статусу суб'єкта цивільних правовідносин є право вступати в договірні правовідносини шляхом укладення будь-яких цивільно-правових договорів. Реалізуючи таке своє право, суб'єкти цивільних правовідносин трансформуються в сторони договору. Надалі персоніфікація суб'єктів відображає конкретні інституційні особливості кожного договір-ного типу, що складається з окремих видів договорів [4, с. 96].

Сторонами договору підряду на проведення проектних робіт, з огляду на зміст ч. 1 ст. 887 ЦК України, є підрядник і замовник. Загалом, зважаючи на зміст § 4 гл. 61 ЦК України, як і загальних положень про підряд, підрядником є особа, яка спеціалізується на проведенні на свій ризик відповідних робіт і досягненні визначеного договором результату таких робіт, а замовник – особа, яка приймає та оплачує результати робіт, а також співпрацює з підрядником у процесі їх проведення шляхом надання вихідних даних, різного гатунку послуг, погодженні проектної документації тощо. Тобто як підрядником, так і замовником за досліджуваним договором можуть виступати будь-які учасники цивільних відносин.

Водночас у порівняно недалекому минулому укладення таких договорів було можливе виключно між юридичними особами, що пояснюється специфікою командно-адміністративного регулювання економічних процесів і можливістю використання результатів проектних робіт у державному секторі економіки. Так, виходячи з п. 2 Правил про договори на виконання проектних та пошукових робіт, договори на виконання проектних і пошукових робіт укладаються виключно між організацією-замовником, що є розпорядником коштів, виділених установленим порядком для виконання проектних і пошукових робіт, і провідною проектною організацією – генеральним підрядником, що приймає на себе виконання комплексу проектних і пошукових робіт і залучає в разі необхідності для виконання окремих етапів робіт, розділів або частин проектів спеціалізовані проектні та пошукові організації – субпідрядників.

Отже, аналіз правового статусу підрядника за договором підряду на проведення проектних робіт розпочнемо з доцільності розмежування понять «підрядник», «проектувальник», «вишукувач», «виконавець».

Одразу ж зазначимо, що у вітчизняній літературі триває дискусія щодо доцільності/недоцільності внесення відповідних змін у ст. 887 ЦК України шляхом зазначення, що підрядником може бути проектувальник, вишукувач. Так, на думку І.С. Лукасевич-Крутник, таке доповнення є доречним хоча б тому, що це дозволить дізнатися, який вид робіт виконуватиметься за договором без вивчення предмету договірної зобов'язання [5, с. 53]. Такого висновку дослідниця дійшла з огляду на те, що поняття «підрядник за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт» є ширшим за своїм змістом і охоплює поняття «проектувальник» і «вишукувач» [5, с. 52]. На думку А.Б. Гриняка, сторони під час укладення договору, керуючись таким сильним інструментарієм цивільного законодавства, як ст. 6 ЦК України, можуть іменувати себе і проектувальником, і вишукувачем, і виконавцем, що не лише не заборонено чинним законодавством, а й дозволено ним. А тому зайве переобтяження цивільного законодавства і сама процедура внесення змін до нього, яка, варто зазначити, є доволі непростю, здається недоцільним і таким, що суттєво не впливає на покращення прав сторін за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт. Що ж до можливості дізнатися, які саме роботи виконує підрядник – проектні чи пошукові – за найменуванням підрядника проектантом чи вишукувачем, то така інформація

міститься в предметі кожного договірної зобов'язання [6, с. 264]. Цієї ж позиції дотримується В.К. Гуцуляк, зазначаючи, що сторони в самій назві договору вже можуть прямо передбачити, що це за договір, назвавши його договором підряду на проведення пошукових робіт [4, с. 100]. На нашу думку, доцільно прислухатися до думок вищезгаданих дослідників щодо недоцільності внесення відповідних змін у ст. 887 ЦК України шляхом зазначення, що підрядником може бути проектувальник, вишукувач, адже, дійсно, сторони в самому договорі вправі іменувати себе на власний розсуд, відповідно й потреби в такому законодавчому уточненні не вбачається.

Аналогічного висновку можна дійти щодо використання терміна «виконавець». Спірною є висловлена в юридичній літературі позиція, що підряд на проведення проектних і пошукових робіт як один із різновидів договору підряду входить до групи договорів про виконання робіт. Тому і діяльність підрядника як сторони договору спрямована саме на виконання проектних та (або) пошукових робіт [5, с. 53]. Спірність такого підходу вбачається, насамперед, у тому, що термін «виконавець» вживається законодавцем у договірних конструкціях із надання послуг, а також у договорі на виконання науково-дослідних або дослідно-конструкторських і технологічних робіт. Зважаючи на суттєві відмінності між договорами з виконання робіт і надання послуг, що розмежовуються за такими критеріями, як: а) предмет цих договорів; б) виконання цих договорів; в) особливостях покладення ризику; г) споживчого характеру тощо, вважаємо цілком доречним визначення виконавця робіт саме терміном «підрядник». Щодо аргументу, що зазначений договір підряду належить до групи договорів про виконання робіт, то фактично в усій гл. 61 ЦК України законодавець допускає вживання подвійної термінології: в одних випадках вживає словосполучення «виконання робіт» (ст. 837, 838, 839, 840, 845, 846, 865), в інших – «проведення робіт» (ст. 875, 887, 888, 889). Зважаючи на це, недоречною є потреба у внесенні змін до § 4 гл. 61 ЦК шляхом заміни терміна «проведення» терміном «виконання».

Більш цікавим є питання відмежування на практиці від поняття «підрядник за договором підряду на проведення проектних та пошукових робіт» поняття «архітектор». Так, з огляду на зміст ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність», суб'єктами архітектурної діяльності можуть бути архітектори, інші особи, які беруть участь у підготовці та розробленні містобудівної документації, проектною документації для будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту будинків і споруд, благоустрою, ландшафтних і садово-паркових об'єктів, науково-дослідній і викладацькій роботі, замовники проектів та будівництва об'єктів архітектури, підрядники на виконання проектних (курсів наш – О. Д.) і будівельних робіт, виробники будівельних матеріалів, виробів та конструкцій, власники і користувачі об'єктів архітектури, а також органи влади, що реалізують свої повноваження у сфері містобудування. Діяльність вищезгаданих суб'єктів пов'язана із проведенням за необхідності передпроектних робіт, пошуком архітектурного рішення, розроблення, погодження у визначених законом випадках і затвердження проекту.

Зі змісту ч. 1 ст. 7 Закону України «Про архітектурну діяльність» випливає, що проект об'єкта архітектури розробляється під керівництвом або за обов'язкової участі головного архітектора проекту та/або головного інженера проекту, які мають відповідний кваліфікаційний сертифікат. Проектна документація на будівництво об'єктів, розроблена відповідно до містобудівних умов і обмежень забудови земельної ділянки, не підлягає погодженню з відповідними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, органами охорони культурної спадщини, державної санітарно-епідеміологічної служби і природоохоронними органами. Відповідно до п. 2 Порядку проведення професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних зі створенням об'єктів архітектури, до осіб, які проходять професійну атестацію, належать архітектор, інженер-проектувальник, інженер технічного нагляду й експерт, які здобули вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра за напрямом професійної атестації, мають стаж роботи за фахом не менш ніж три роки, або не здобули такої освіти, але мають стаж роботи у сфері містобудування не менш ніж десять років.

Отже, можемо зробити висновок про можливість залучення в межах відносин замовник – підрядник також і третіх осіб. Тобто підрядник, або замовник вправі для розроблення проекту, подальшого контролю за його дотриманням тощо залучити іншу особу, яка не є стороною договору підряду на проведення проектних робіт (архітектора). Право замовника, укладаючи договір підряду на проведення проектних робіт, залучити сторонню особу (яка здобула вищу освіту за освітньо-кваліфікаційним рівнем спеціаліста або магістра за напрямом професійної атестації та має стаж роботи за фахом не менш як три роки тощо) для здійснення нагляду є цілком виправданим, адже надалі результати проектних робіт впроваджуватимуться в різних сферах, що пов'язані з безпекою для життя та здоров'я людей (будівництво, видобування корисних копалин тощо).

З огляду на зазначене можемо припустити можливість залучення архітектора до контролю за подальшим проведенням наступних етапів робіт або на основі договору підряду на проведення проектних робіт (коли замовник за цим договором на основі розробленої документації замовлятиме здійснення, наприклад, будівництва житлового будинку – О. Д.), або на основі договору про надання послуг авторського нагляду.

Водночас архітектор, з огляду на положення ст. 1 Закону України «Про архітектурну діяльність», Порядку проведення професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних зі створенням об'єктів архітектури, повинен володіти кваліфікаційним сертифікатом, тобто бути фахівцем, який за результатами атестації отримав такий сертифікат, що надає йому повноваження ведення особистої діяльності в архітектурній галузі, і який несе відповідальність за результати такої діяльності.

З листопада 2011 р. по липень 2015 р. така професійна атестація проводилася Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. З липня 2015 р. наказом Мінрегіону від 16 червня 2015 р. № 137 повноваження щодо проведення професійної атестації інженерів-проектувальників делеговано саморегульній організації у сфері архітектурної діяльності – Всеукраїнській громадській організації «Гільдія проектувальників у будівництві». Згодом листом Мінрегіонбуду України від 29 квітня 2016 р., відповідно до Порядку делегування повноважень саморегульним організаціям у сфері архітектурної діяльності від 13 жовтня 2014 р. та вищенаведених наказів, саморегульними організаціям у сфері архітектурної діяльності визнано: ВГО «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури», «Гільдія проектувальників у будівництві», «Асоціація експертів будівельної галузі» та делеговано їм строком на 1 (один) рік повноваження щодо професійної атестації інженерів технічного нагляду, інженерів-проектувальників і експертів відповідно.

Загалом, в юридичній літературі виокремлюють такі ознаки саморегульних організацій у будівельній сфері, які у своїй сукупності є підставою для виділення цих організацій в окремий вид непідприємницьких товариств: а) саморегульні організації засновані на підставі добровільного об'єднання учасників так званого «будівельного ринку»; б) саморегульні організації в досліджуваній сфері виконують специфічні функції, які не характерні для інших непідприємницьких товариств або характерні неповною мірою; в) наявність у структурі саморегульних організацій особливих органів, які можуть ефективно і компетентно виконувати такі специфічні функції (дисциплінарний комітет тощо) [7, с. 391–393].

Що стосується діяльності саморегульних організацій у сфері проведення проектних робіт, то їхня діяльність спрямована на захист прав і свобод своїх членів – головних інженерів (фахівців) проекту й інших проектувальників (фахівців) у будівництві, задоволення соціальних, економічних, фахових, виробничих та інших законних інтересів вказаних фахівців, підвищення престижу професії та рівня кваліфікації головних інженерів проекту й інших проектувальників у будівництві, сприяння обміну досвідом між ними, впровадження в галузі принципів саморегулювання, розвитку та вдосконалення нормативно-правових актів, нормативних документів та інших актів у сфері будівництва об'єктів архітектури.

Зважаючи на положення статутів таких саморегульних організацій, можемо зробити висновок, що їхня діяльність, крім захисту прав і свобод своїх членів, спрямована також на вплив такої організації на своїх членів шляхом контролю за їхньою діяльністю, розгляду скарг на їхні дії та різних звернень замовників, застосування заходів дисциплінарного впливу щодо членів організації тощо. Водночас з аналізу положень статутів таких саморегульних організацій, як «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури», «Гільдія проектувальників у будівництві», «Асоціація експертів будівельної галузі», доводиться констатувати невіршеність питання про можливість таких саморегульних організацій виступати в межах коштів компенсаційного фонду солідарним відповідачем за зобов'язаннями своїх членів, що виникли внаслідок заподіяння ними шкоди. Інакше кажучи, певними гарантами відповідної компетенції своїх членів – осіб, що отримали відповідний кваліфікаційний сертифікат. На нашу думку, такий підхід сприятиме: а) зменшенню навантаження на органи влади щодо здійснення державно-владних повноважень під час проведення процедури ліцензування підрядників у цій сфері одночасно зі збереженням контролю і нагляду; б) появі зацікавленого в належному виконанні своїх обов'язків посередника між підрядником і замовником; в) захисту інтересів як інвестора в будівельній сфері, що пов'язано із заподіянням шкоди через недоліки результату проведених пошукових робіт, так і всього населення України, що пов'язано з можливістю завдання шкоди їхньому життю, здоров'ю, майну тощо [8, с. 10].

Тому вважаємо за доцільне ще раз наголосити на недоцільності (незважаючи на факт підміни на рівні підзаконних нормативно-правових актів терміна «підрядник» терміном «проектувальник» – О. Д.) внесення змін до ст. 887 ЦК України шляхом зазначення, що підрядником може бути проектувальник, вишукувач, адже сторони в самому договорі вправі іменувати себе на власний розсуд, тому відсутня потреба в такому законодавчому уточненні.

Список використаних джерел:

1. Кузнецова Н.С. Совершенствование механизма правового регулирования гражданских правоотношений / Н.С. Кузнецова // Актуальні проблеми цивільного, сімейного та міжнародного приватного права (Матвеевські цивілістичні читання) ; Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Київ, 10 листопада 2011 р. – К. : Алерга, 2012. – С. 50.
2. Почтарьов С.О. Договір дарування в цивільному праві та в нотаріальній діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право та міжнародне приватне право» / С.О. Почтарьов ; Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. – К., 2015. – С. 122.
3. Васильєва В.А. Договір консигнації / В.А. Васильєва. – Івано-Франківськ : Плай, 2002. – С. 49.
4. Гуцуляк В.К. Договір підяду на проведення пошукових робіт за цивільним законодавством України : [монографія] / В.К. Гуцуляк. – К., 2017. – С. 96, 100.
5. Лукасевич-Крутник І.С. Договір підяду на проведення проектних та пошукових робіт : [монографія] / І.С. Лукасевич-Крутник. – Тернопіль : ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ», 2012. – С. 53, 52.
6. Гриняк А.Б. Обов'язки підрядника як важливого учасника договору підяду на проведення проектних та пошукових робіт / А.Б. Гриняк // Поступ в науку ; Збірник наукових праць Бучацького інституту менеджменту і аудиту. – Бучач, 2011. – № 7. – С. 264.
7. Правове регулювання некомерційних організацій в Україні : [монографія] / І.В. Спасибо-Фатєєва, В.І. Борисова, О.П. Печений та ін. ; за заг. ред. І.В. Спасибо-Фатєєвої. – Х. : Право, 2013. – С. 391–393.
8. Гуцуляк В.К. Договір підяду на проведення пошукових робіт за цивільним законодавством України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 «Цивільне право; цивільний процес; сімейне право та міжнародне приватне право» / В.К. Гуцуляк ; Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України. – К., 2017. – С. 10.